

quantitat bastant crescuda; i cal tenir en compte que durant els tres o quatre mesos de collita produeix molts milions de kgs. de sucre.

En les províncies més septentrionals, com són Salto i Juguy, per als treballs de la collita es serveixen dels indis, que viuen en les selves situades a la frontera de Bolívia i Argentina. Aquests indis són completament salvatges; per a contractar-los van uns quants capataços dels «ingenios», acompanyats de soldats, i s'entenen amb els caps de les tribus, els quals condueixen els seus súbdits com si fossin un ramat de bèsties. En sortir de la selva, la primera cosa que els donen és un tros de roba per tal d'embolicar-se el cos, puix homes i dones van completament nus. La paga, com es pot suposar, no és en moneda. Quan, acabada la collita, tornen a la selva, els donen queviures i quatre «porquerías» de quincalla. No fa pas molt temps que una tribu se'n va anar descontenta de la paga (que quasi sempre se la queda totalment el cacic o rei de la tribu), i uns 21 capataços que es varen internar en la selva per a fer-los tornar, van desaparèixer i no s'ha sabut mai més res d'ells.

Com que en aquest viatge no he passat de Tucumán, no he tingut ocasió de veure cap indi; més sí que he conegut el veritable «criollo», que cal considerar com una de les moltes races índies, quelcom civilitzada. Si algun d'ells conegués aquesta apreciació meva, segurament em faria rectificar d'un manera contundent aquesta impressió, ja que ells es consideren igualats en tot a nosaltres, però cal fer constar que de persona sols en tenen la vestimenta. El «criollo» acomodat, que són molt pocs, ja que la seva cultura no els ha permès progressar en cap de les activitats humanes, viu com nosaltres; però el «criollo» pobre, el que viu al camp, té com habitació un «rancho», mena de barraca de planta quadrada, feta amb trossos d'arbre, herba seca i fang. És molt curiosa aquesta construcció, i pel material de la qual és composta, em va fer dubtar si l'home havia imitat l'ocell, o viceversa.

He dit més amunt que de Tucumán a Santiago del Estero hi havia 5 hores de tren i 2 d'«atraccions vàries», referint-me al que en elles em va passar.

A les set de la tarda vaig sortir de Tucumán, i després d'haver fet l'esmentat itinerari de tren, vaig arribar a l'estació La Banda, on cal fer transbord per a agafar el carril que porta a Santiago. Aquest, travessa en el seu trajecte un important riu, molt ample i navegable, per mitjà d'un pont. Més, resultà que aquest pont estava inutilitzat a causa que una gran crescuda del corrent se'n havia emportat quatre pilars; de manera que en lloc del tren, feia el servei de La Banda a Santiago un aparell amb pretensions de cotxe-automòbil, on ens acomodàrem el cinc infeliços que havíem d'anar a dita ciutat.

El camí era infernal; a cada sotrac un queia sobre l'altre després de tocar